

JOSEP COSTA I HUGAS

La idea d'aquest treball va néixer de la iniciativa del president de Joventuts Musicals de Torroella de Montgrí, Josep Lloret, i de l'Ajuntament d'aquesta vila de recuperar la música i els músics torroellencs que per diversos motius han quedat relegats a l'oblit.

Les fonts per a la investigació de la vida i l'obra d'aquest torroellenc es troben no només a Catalunya sinó també a Madrid, París i Milà. És per això que la redacció d'aquest treball ha estat com muntar un trencaclosques, però la dificultat ha estat més que compensada amb els resultats. D'altra banda, anar descobrint el perfil artístic i humà de Josep Costa i Hugas ha estat una aventura apassionant.

De fet, aquest treball vol ser complementari del que va elaborar el senyor Joan Radressa i Casanovas («De nostra història musical. El guitarrista Josep Costa i Hugas», Llibre de la Festa Major de 1973 de Torroella de Montgrí). Espero haver-ho aconseguit.

Finalment he d'agrair també de manera especial l'ajuda de Josefina Sastre i Margarida Monràs, de la Biblioteca de l'Orfeó Català, de Lluís Gasser, de Lluís Baguñà, de la Casa Bethoveen, ja que sense la seva ajuda aquest treball no s'hauria realitzat.

És difícil de trobar escrita la història dels músics aventurers espanyols. Si es fes, i valdria la pena fer-la, els guitarristes hi ocuparien un capítol important. Un punt d'arrencada d'aquest capítol de la nostra història musical podria ser la publicació, pel metge i guitarrista català Joan Carles Amat, del primer tractat de guitarra editat a Europa amb el títol de *Guitarra española y vandola, en dos maneras de guitarra castellana y catalana de cinco ordenes* (Barcelona, 1598) i que comença així:

Yo soy aquella que todo lo canto
soy la reina de los tonos delicados
soy la alegría de todos los estados
y soy la que condena el triste llanto

A partir d'aquesta data, Catalunya comença a formar escoles i guitarristes de fama internacional com Ferran Sorts i Josep Costa i Hugas.

Qui va ser Josep Costa i Hugas

Per a la majoria de gent Josep Costa i Hugas era un home com qualsevol altre, per als qui l'havien conegut en l'exercici de la seva carrera era un advocat d'utilitat i talent, i per als qui havien tingut l'oportunitat de sentir-lo quan tocava la guitarra, un eminent artista.

Josep Costa pertanyia a aquella brillant plèiade de guitarristes que començà amb Ferran Sorts. Des de nen va mostrar una gran afició a aquest instrument que havia començat a conrear a Torroella de Montgrí, la seva pàtria, i que va continuar estudiant a Barcelona amb el professor Bonaventura Bassols. Després va viatjar a València on va estudiar amb l'eminent mestre Pérez Gascón, el qual li va ensenyar el contrapunt i el va iniciar en la composició.

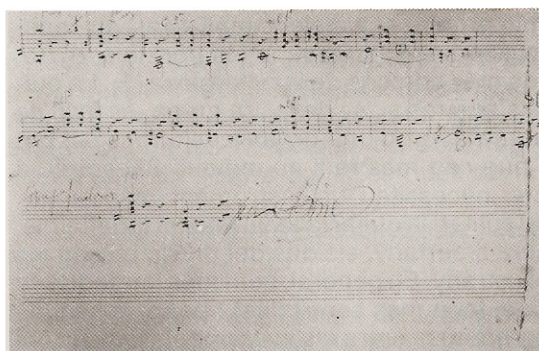
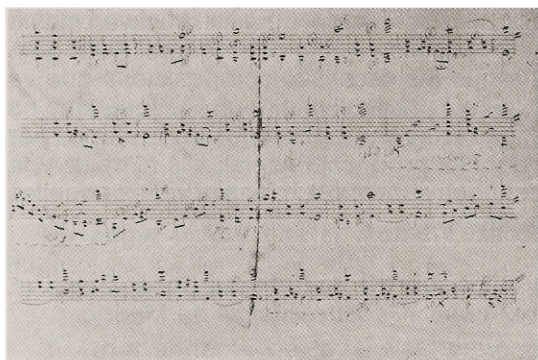
«Aquest home és un barber sublim» va exclamar Rossini quan va sentir per primera vegada la guitarra de Costa i Hugas. En efecte, no solament posseïa el mecanisme d'execució que admiraven tots els que el sentien sinó que superava els guitarristes principals i més famosos del seu temps en la composició, en l'art especial de compondre música adequada als mitjans de l'instrument que conreava. Li agradava el gènere clàssic perquè es dedicava al seu instrument per a ell mateix i no per a la massa. Huerta, Cano i Arcas van ser guitarristes genials, i tot el que es vulgui, però Costa va ser un veritable mestre. Era un admirador de Sorts i això ho explica tot. Era el Sorts rediu de la guitarra que havia assimilat totes les creacions, aquest és el nom de l'insigne autor català, un dels més famosos guitarristes que hagin vist els temps. Costa posseïa com Sorts aquella solidesa d'estudis que donen valor a l'obra del compositor, aquell domini de l'harmonia i aquell gust il·lustrat per matèries que només s'adquireixen llegint i estudiant els clàssics. Una bona mostra de com aquestes condicions de Costa cridaven l'atenció de les persones intel·ligents són l'elogi humorístic de Rossini o els dos articles que Peña y Goñi va dedicar a les seves composicions a la «Gaceta Musical de Madrid».

«La guitarra és oriünda d'Espanya però a pesar de ser el nostre instrument nacional no han estat els espanyols els primers en fer-hi avenços, però últimament tres professors espanyols han reivindicat la nostra anterior inferioritat i han superat a tots els estrangers que es reputaven bons guitarristes. Sempre que es parli de la guitarra se citaran amb encomi els tres campions en el seu maneig i habilitat: F. Sor, Aguada i J. Costa, amb altres que encara que siguin una mica inferiors no deixen de ser notabilitats artístiques de la guitarra.»

També l'eminent mestre H. Eslava era un dels més fervents admiradors de Josep Costa. «Bravo! Molt bé! -solia dir-li Eslava-. És vostè un artista complet. No hi ha en el món un instrument que pugui dir aquestes notes com la guitarra. Però això sí —afegia—, ha de ser la guitarra tocada per vostè». Encara que Josep Costa declinava l'última part de l'elogi, no rebutjava la primera.

La seva passió per la guitarra gairebé arribava al fanatisme. Si no podia tenir a mà una de les seves guitarres (Hiero, Pagès o Altamira), agafava la d'un barber. Odiava el piano, sobretot el de cafè o de tertúlia casolana.

Ni el bon concepte que tenien de les seves obres els mestres, ni les instàncies reiterades amb què l'assetjaven els editors espanyols i estrangers perquè donés a la llum les seves concepcions eren suficients per treure'l de la negli-

Vals de Josep Costa, manuscrit.

Guitarra Pablo Hierro construïda a Tortosa el 1868, possiblement una de les guitarres de Josep Costa.

gència o desidia en què vegetava ordinàriament. Només que hagués publicat els diversos estudis i obres que va compondre i que ell executava amb aquell entusiasme i estima que no s'acorda a l'obra aliena, Costa hagués ocupat un brillant i envejable lloc entre els primers compositors de guitarra. Les seves obres no sorgien a l'atzar sinó quan les seves idees ja estaven escalfades en la seva fantasia, revestien la correcció, la senzillesa, la puresa i l'harmonia que exigeix el precepte estètic i estaven modelades en les formes clàssiques. Les seves fantasies, les seves «reveries», totes les seves composicions, en una paraula, giraven sobre motius de caire veritablement original i estaven revestides d'un moderat eclecticisme musical que l'obligava a rebutjar tant els «cantables» despullats com els que oprimeixen el concepte sota la pesantor harmònica.

«La seva indisculpable negligència i un temperament estrany —ens diu Pedrell— van ser vertaderament uns lligams per al seu geni. Costa era un enigma vivent. Podent figurar entre els més avantatjats artistes, mai no va fer el més mínim esforç per brillar entre els seus rengles, com si la glòria, el renom i l'apladiment fossin per a ell força vulgars. Així va morir gairebé desconegut en les primeres hores de la matinada del 26 de maig de 1881 a Torroella de Montgrí, la seva terra natal, als 54 anys després d'haver viscut a Madrid durant 25 anys. Podria haver estat portat a les regions de la fama pel seu mèrit indiscuti-

ble i lloat pels cent ressons de la premsa, però rara vegada va aparèixer a les columnes d'una publicació periòdica. Les lloances del públic el posaven malalt però l'elogi va de la gasetilla el matava. Fugia de l'elogi dels honors. Però, quin millor elogi del gran valor de Costa que les escasses composicions que va donar a contracor a la publicitat? Aquesta productivitat genial és tot el que ha quedat de Costa. Qui no hagi sentit aquestes composicions interpretades per ell no podrà adonar-se del mèrit d'aquella producció genial: allà hi ha la nota descarnada però no l'esperit de Costa que sublimava i donava vida a aquelles creacions filles del seu geni sense parió».

Seria interessant escoltar les paraules sobre la guitarra que Josep Costa va dedicar al seu amic H. Eslava, el 1870 a la «Gaceta Musical de Madrid»:

«La guitarra tan menyspreada pels músics és en realitat una orquestra en miniatura. És veritat que els seus dèbils sons, la poca energia que els caracteritza, no són d'una qualitat que puguin produir sensacions molt vives, en especial en una època en què els compositors introduïrien, si fos possible, el tro, l'explosió del canó i tot el que hi ha de més sorollós de la naturalesa (1). La guitarra, mare del violí, filla del llaüt dels nostres avis i de la lira grega, és fàcil de muntar i de construir. Qualsevol home dotat d'una organització musical pot treure'n acords i servir-se'n sense que cap mestre li ho indiqui. Si aspireu a l'aplaudiment de nombrosos oients, necessiteu un instrument més sonor, d'una extensió més vasta, però per al solitari la guitarra té un encant indefinible. Vibra en el pit de l'home, tota sencera li pertany, els dits del músic polsen les cordes sense la intervenció d'un cos estrany. En general, com més immediat és el contacte de l'instrument amb qui el toca més sensibilitat i poder tenen els accents que n'emanen. La gaita o cornamusa entre els instruments de vent i el bandolí entre els instruments de corda no tenen cap expressió; en la primera, el vent, que surt de la boca, recorre un espai més llarg i dilatat, i, en el segon, se sent un desagradable «pizzicato» i un timbre cridaner i desapacible, perquè no són els dits els qui fan vibrar les cordes sinó un tros de ploma o de barba de balena que el fereix. Al contrari, l'arpa, el violí, la flauta i d'altres instruments de vent, els sons dels quals es troben en els dits, corresponen a les sensacions de l'ànima i inspiren commocions que s'identifiquen amb l'home que els produeix.»

«La guitarra —continua Josep Costa— expressiva com aquells instruments i col·locada com ells sota la immediata inspiració de l'home, té sospirs, laments, accents d'alegria, de triomf, d'amor, d'orgull, coses de les quals està privat el piano. Aquests accents són dèbils sens dubte, els falta la força i el soroll, i per això mateix no serà en un vast teatre on coneixereu el preu i el mèrit dels seus sons i la dolçor de les seves melodies, arpegis i acords. Semblant a les miniatures s'han de conèixer de prop els encants de l'art.»

«Perquè els sons d'una guitarra produeixen un bon efecte —diu Costa— cal una certa elecció de circumstàncies i certes localitats escollides. Una vetllada de tardor, una obscura gruta d'un jardí, una habitació poc il·luminada i un silenci profund són escenes pròpies perquè els sons d'una guitarra produeixin en els oients una dolça melanconia. Llavors, acompanyant una bonica veu, fina i ajustada amb les delicades cordes mitjanès, amb el baix dels sons bords, amb la seva quasi imperceptible dolçor, us commou, us alegra, us entristeix, us captiva i us penetra fins a l'ànima. Llavors d'aquesta màquina senzilla, d'aquest instrument mal valorat surten, no tan sols sons melodiosos, sinó també marxas

guerreres, himnes religiosos, tristes complantes, rondes rústiques i alegres, en fi tota una música i una completa harmonia, encara que en una escala diminuta».

«El culte de la guitarra, des de la seva invenció, mai no s'ha perdut i probablement sobreviurà sense alteració a tants instruments moderns que s'han inventat.»

He pogut trobar fins el moment les següents obres de Josep Costa i Hugas:

- «Sei piezzi per a guitarra»

1. Gran andante de la quarta simfonia de F. Mendelson transcrit per Josep Costa.

2. «Fantasia brillant», sobre motius de la Traviata, és una interessant obra de caràcter romàntic de Josep Costa i Hugas dedicada als aficionats. Consta d'una bella introducció llarga en la qual es posen de manifest els seus coneixements guitarrístics seguida d'un tema de mode major, de caràcter harmònic i solemne, i de les variacions, on Costa aprofita els recursos de la guitarra, i acaba amb un *allegro agitato* a dues parts.

3. «Julia», reverie de Josep Costa i Hugas dedicada a Julia Blazquez de Morata.

4. «Duruette», vals brillant de Josep Costa i Hugas dedicat a F. Diaz Quintero, senador del Regne per la província de Girona.

5. «Pregària», d'Eslava i adaptada a la guitarra per Josep Costa i Hugas.

6. «Estudi brillant», dedicat per Josep Costa i Hugas a Narcís d'Ametller.

- «Fantasia amb variacions», interessant obra de Josep Costa i Hugas dedicada a P. Pérez y Gascon que consta de: introducció, tema i cinc variacions.

- «Vals en La», manuscrit de Josep Costa i Hugas.

- «Celebre vals», original de Josep Costa i Hugas.

Sembla que el vals «Fagot» publicat com a obra de Julian Arias és en realitat obra de Josep Costa i Hugas.

Torroella de Montgrí ha estat el bressol de dos altres guitarristes que seria interessant d'investigar en una futura publicació: Josep Hugas (1837-1887) i Josep Ferrer Esteve de Pujadas (1835-1916).

Sembla que Jospe Hugas tenia algun parentiu amb Josep Costa. Tinc indicis que va deixar escrits tres duos per a guitarra sobre motius de «Faust» en els quals demostra una sòlida preparació. Les dates en què varen ser compostos són el 8 d'octubre de 1864, el desembre de 1866 i l'1 d'octubre de 1867, per la qual cosa no hi ha dubte que no pertanyien a Josep Costa i Hugas mort tres anys abans. Josep Hugas va morir tràgicament ofegat al riu Fluvià.

Josep Ferrer Esteve de Pujadas, l'altre guitarrista torroellenc, va fer els seus primers estudis musicals amb el seu pare, bon advocat i compositor, de qui es conserven diversos manuscrits de cant gregorià, dades i documents preciosos per a la història de la guitarra. L'any 1860, aconsellat per Josep Hugas i per Josep Costa, va anar a estudiar a Barcelona amb Josep Borcà. L'any 1873 va publicar «Records de Montgrí» op.1 amb la següent dedicatòria al seu mestre: «Em complau dedicar a vostè la present obra original, composta en record de la meua preciosa terra Torroella persuadit que acceptarà Vè. gustós com a ofrena dels meus sentiments d'agraïment i amistat». El febrer de 1878 va donar un concert a l'Ateneu de Barcelona, abans de marxar a París en busca de més ambient i expansió als seus ideals i gustos artístics. Es va estar setze anys a París interromputs només per periòdiques visites a Torroella i Barcelona, on fixava la seva residència a casa del seu entranyable amic Domingo Bonet. A París va actuar amb tota la seva intensitat com a professor i com a executant i va arribar a ocupar el primer càrrec a l'Institut Rudy i a l'Academie Internationale de Musique. Els mitjans econòmics de què disposava el van ajudar a guanyar innumbrables amistats en el món artístic i aristocràtic. El 1898 va tornar a Barcelona on va passar tres anys com a professor en el Conservatori del Liceu. Posteriorment torna a París principalment per concloure el seu mètode i retirar-se després de les activitats guitarrístiques. El 1905 s'instal·la definitivament a Barcelona on escriu música i articles periodístics. Va escriure prop de 40 op. que representen unes 100 obres publicades per les cases «Vidal», de Barcelona, i «Dupont» i «Pisa», de París. La seva producció comprèn des d'obres de caràcter clàssic fins a obres de saló típiques del Romanticisme.

El 15 d'agost de 1902 va estrenar a l'església de Fleury, a Orleans, la seva obra «Pensées du soir».

Aquest cultíssim guitarrista va morir a avançada edat a Barcelona, si no en braços de la seva família que ja no tenia en els del seu gran amic Domingo Bonet, el 7 de març de 1916.

Voldria acabar aquest article amb les paraules de J.W. Goethe:

Deixa en l'erm, oh Artista!, el teu tresor
I no temis si el temps hi tira terra
Que si és de llei com veritable or,
Algú l'anirà a buscar on es troba

Juan Mario Cuellar

(1) És important de tenir en compte que Josep Costa va viure en ple Romanticisme.